

Terrein-, natuur- en landschapsbeheer met schapen

Handleiding ter bepaling van de beheersvergoeding

André Calus, vzw Vlaamse Schapenhouderij
Achiël Tylleman, Vlaamse Overheid, Departement Landbouw en Visserij

Deze handleiding sluit aan bij het demonstratieproject 'Natuur- en landschapsbeheer met kleine herkauwers: duurzaam bedrijfsmanagement en rendabiliteit'.
Medefinanciëring via de Europese Unie en het Departement 'Landbouw en Visserij' van de Vlaamse Overheid

Inhoudstafel

1. Inleiding	5
2. Terrein-, natuur- en landschapsbeheer	6
3. Onze doelgroep	7
4. Uitgangspunt voor een toekomstgericht en stabiel beheer met schapen	7
5. Kostenstructuur van de klassieke schapenhouderij	8
6. Rendabiliteit onder beheerssituaties	10
6.1 Het bedrijfskader (rassenkeuze en soorten beheer)	10
6.2 Impact raskeuze (=worpgrootte en verkoopprijs)	12
6.3 Impact beheerssysteem	13
6.4 Berekening van de beheersvergoeding	15
7. Gewenste aanpak van een beheerstoewijzing	18
8. Besluit	19
9. Literatuur	20
10. Colofon	20

Handleiding ter bepaling van de beheersvergoeding

1. Inleiding

Het ADLO-duurzaamheidsproject 'Natuur- en landschapsbeheer met kleine herkauwers: duurzaam bedrijfsmanagement en rendabiliteit' liep van 1 maart 2008 tot en met 28 februari 2010. Dit project werd medegefinancierd door de Europese Unie en de afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling (ADLO) van het Vlaamse Departement 'Landbouw en Visserij'.

Dit project werd uitgevoerd door drie partners:

- De vzw Vlaamse Schapenhouderij (VSH)
- Dierengezondheidszorg Vlaanderen (DGZ vzw)
- Het Zoötechnisch Centrum van de KUL (ZTC) te Lovenjoel samen met de Hogeschool der Kempen (KHK) te Geel

In het kader van dit project zijn er driemaandelijks nieuwsbrieven verspreid, waren er demodagen in elke provincie en er werd een brochure (80 pagina's) samengesteld met als titel 'Op weg naar landschapsbeheer met schapen'. Deze brochure bespreekt diverse aspecten van beheer en is nog steeds verkrijgbaar aan € 13 (inclusief verzendingskosten).

Deze kan je aanvragen bij:

Griet Dewaele

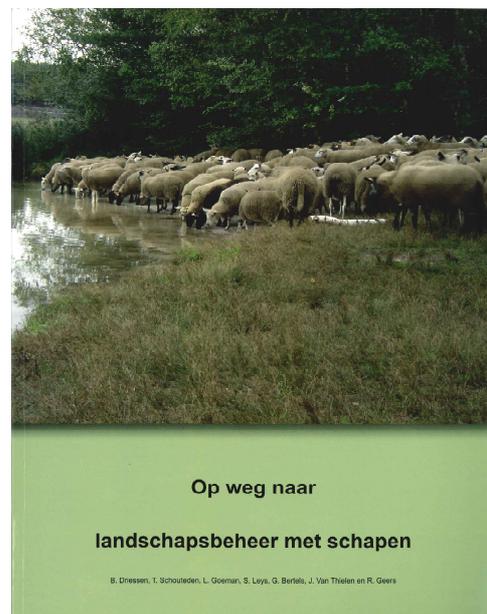
Ieperseweg 87

8800 Rumbeke/Beitem

E: griet.dewaele@west-vlaanderen.be

Toezenden gebeurt na betaling op rekeningnummer:

738-3261715-15

2. Terrein-, natuur- en landschapsbeheer

Natuurgebieden, wegbermen, dijken, heidegebieden, verbingsgebieden, maar ook industrieterreinen, havengebieden, provinciale domeinen, stadsparken of Vlaamse natuurgronden, ambachtelijke zones of privéterreinen bieden heel wat mogelijkheden voor beheer.

In functie van het type terrein zullen de beheersdoelstellingen nogal verschillen. Deze gaan van gewoon begrazen als grasmachine, over verschraling of verwijderen van hinderlijke planten, naar stimuleren van een bepaalde begroeiing of stimuleren van de biodiversiteit in het algemeen. Daarnaast kan het ook een doelstelling zijn dijken in optimale conditie te houden.

Terreinbeheer kan via inzet van loonwerk of van eigen arbeidskrachten. Het kan ook door inzet van dieren in eigen regie of door dit, mits goede afspraken, uit te besteden aan een landbouwer/veehouder.

Bij inzet van dieren moet vooreerst een keuze gemaakt worden qua diersoort: runderen, schapegeiten, paarden, ezels.

We zien in het natuurbeheer her en der nogal wat exotische types verschijnen. Hier zou 'Eigen rassen eerst' zeker het leidmotief mogen zijn. De eigen inlandse originele rassen hebben van oudsher ons landschap en onze diversiteit aan plantengroei bepaald.

Terreinbeheer met dieren ligt goed in de markt. Als men met dieren werkt is dit puur natuur, 'back to basics', geen vervuulende machines of zeer dure arbeidsinzet om het onderhoud te doen. Terreerbeheer met dieren is een maatschappelijke attractiepool en een versterkend plattelandselement. Een schaapskudde biedt ook toeristische troeven.

Schape houden als landbouwbedrijfstuk kan qua arbeidsinkomen in onze regio's, met dure en schaarse gronden, en in concurrentie met intensieve uitbatingvormen niet echt tot zijn recht komen. De grotere kuddes in Vlaanderen vinden we niet op de landbouwbedrijven zelf, maar wel in diverse beheerssituaties.

Bij begrazing met schape is er heel wat discussie over welk ras of type dier kan worden ingezet. Belangrijke factoren hier zijn: de vooropgestelde beheersdoelen, de kwaliteit van de aanwezige voeding, de staat van de terreinen, de af te leggen afstanden, het bestand zijn tegen extreme weersomstandigheden. Naarmate de voeding schraler of specifieker wordt of als de leefomstandigheden van de dieren moeilijker en moeilijker worden, zal moeten gekozen worden voor rassen die specifieke eigenschappen hebben en/of robuuster zijn. Door de band genomen zijn deze rassen duidelijk minder productief en minder beveleed en liggen bijgevolg minder goed in de markt of zijn zeker minder rendabel. We komen hier verder op terug.

3. Onze doelgroep

Schapenhouders zijn geïnteresseerd om terreinen te beheren met hun dieren. In functie van de beheerssituatie verwachten de schapenhouders een billijke vergoeding voor hun inzet en werk.

Deze handleiding richt zich in eerste orde tot de mogelijke terreinbeheerders om een houvast te bieden bij de bepaling van de beheersvergoeding.

Deze brochure richt zich daarom naar:

- overheden: gemeenten, provincies, Vlaanderen,
- aanverwante agentschappen en groen-, natuur- en milieudiensten,
- beheerders van dijken,
- havenautoriteiten,
- polderbesturen,
- ontwikkelingsmaatschappijen,
- privépersonen.

4. Uitgangspunt voor een toekomstgericht en stabiel beheer met schapen

Basiselement om tot een redenering en afweging te komen hoe groot de beheersvergoeding moet zijn, is het feit dat één persoon, mits ondersteuning in de aflamperiode, 300 à 400 ooiën kan managen op jaarbasis. Dit is een voltijdse bezigheid gezien één ooi 6 à 8 uur arbeidsinzet per jaar vraagt.

De schaapherder is een ondernemer die investeert, hard werkt, met veel zorg zijn dieren omringt en zo probeert een volwaardig arbeidsinkomen per jaar te halen.

Kunnen we vooropstellen dat de schaapherder die 24u op 24u beschikbaar moet zijn een arbeidsinkomen ambieert van 30 à 35 000 euro per jaar? Dit is een arbeidsinkomen van 90 à 100 euro per ooi per jaar. Of met andere woorden een arbeidsvergoeding van 10 à 12 euro bruto per gewerkt uur. Vraag is nu hoe kan men dit in een beheerssituatie realiseren?

(Het arbeidsinkomen is het verschil tussen alle inkomsten, verminderd met alle vaste en variabele kosten zonder de eigen arbeid in rekening te brengen.)

5. Kostenstructuur van de klassieke schapenhouderij

De opbrengsten in de klassieke schapenhouderij (= op de gronden van een normaal landbouwbedrijf) worden gerealiseerd door verkoop van lammeren, van wol en van reforme (oude) ooien. Per 100 ooien in de kudden verkopen we per jaar 150 lammeren, 15 reforme ooien en 350 kg wol. De opbrengst per ooi per jaar is benaderend:

1,5 lam van (42 kg x 0.95 bruto/netto) aan € 2.25/kg	= € 134,66
0,15 reforme ooi x € 40	= € 6
3,5 kg wol x € 0,70	= € 2,45
	= € 143,11
toeslagrecht	= € 35
Totaal	= € 178

Tabel 1: opbrengsten per ooi bij klassieke schapenhouderij met toeslagrechten.

(Het toeslagrecht vloeit voort uit de vroegere ooi-premie en is nu omgezet in een vergoeding per ha. Per ooi uitgedrukt benadert dit in Vlaanderen een bedrag van € 35)

Het aantal verkoopbare lammeren per ooi per jaar is hier gelijkgesteld aan 1,5. Dit is erg rasafhankelijk, maar is ook in belangrijke mate beïnvloed door het bedrijfsmanagement. Op te merken valt dat om 1,5 verkoopbare lammeren per ooi te bekomen de worpgrootte reeds tussen 1,9 en 2,2 moet liggen.

De kostenstructuur per ooi bij klassieke houderij ziet eruit als volgt:

Voeder (ooi + 1,7 lam)	= € 103
Gezondheidszorg	= € 10
FAVV/Sanitel/DGZ/Fonds/Rendac	= € 3
Huisvesting	= € 10 à € 30/jaar
Strooisel	= € 3
Aanhangwagen	= € 1
Klein materieel	= € 9
Onderhoud/herstellingen	= € 3
Intrest	= € 10
Diverse	= € 10 à € 20
	= € 162 - € 192

Tabel 2: kostenstructuur per ooi in klassieke bedrijfsomstandigheden.

Uit de confrontatie van opbrengsten en kosten voor een gemiddelde situatie kunnen we besluiten dat voor schapenhouderij op landbouwbedrijven het arbeidsinkomen per ooi zal variëren in een situatie met toeslagrechten tussen € -14 en € + 16/ooi

Hieruit besluiten we dat schapenhouderij als klassieke landbouwspeculatie niet echt rendabel is. Zonder toeslagrechten is er van rendabiliteit zelfs helemaal geen sprake.

Welke factoren beïnvloeden de rendabiliteit en in welke belangrijke mate?

We vertrekken van een algemeen model van klassieke houderij op landbouwgronden.

De impact van een wijziging in bedrijfsresultaat op het arbeidsinkomen per ooi wordt weergegeven in tabel 3.

Het model gaat uit van een kudde met 100 oaien.

1% meer of min inzet van ooilammeren ter vervanging van oude oaien	€ 0,57 (23 Bef)
1 % meer of minder dracht	€ 1,07 (43 Bef)
1 % lamsterfte rond geboorte	€ 1,36 (55 Bef)
1 % lamsterfte op jaarbasis	€ 0,67 (27 Bef)
1 % uitval volwassen dieren	€ 0,67 (27 Bef)
10 gram groei meer of min: algemeen	€ 1,74 (65 – 70 Bef)
zoogperiode	€ 0,74 (30 Bef)
na spenen	€ 1,00 (35 – 40 Bef)
Worpgrootte + of – 0,1 lam	€ 5,45 – 7,06 (220 – 285 Bef)

Tabel 3: Impact van een wijziging in bedrijfsresultaat op het arbeidsinkomen per ooi in plus of in min.

Uit deze tabel is duidelijk dat vooral de worpgrootte en ook de groei bepalend zijn voor het financieel rendement.

Belangrijke vraag voor straks is hoe de impact van beheerssituaties op vruchtbaarheid en groei van de lammeren zal zijn.

Anderzijds is de verkoopprijs van de lammeren een heel belangrijk element in de bepaling van het uiteindelijk arbeidsinkomen per ooi per jaar.

Indien de prijs met 10 cent per kg varieert, verandert het arbeidsinkomen per ooi per jaar met € 5,50. Deze verkoopprijs per kg voor de lammeren hangt in sterke mate af van de bevleesdheid, de vetbedekking, het afzetgewicht, het ogenblik van het jaar waarop verkocht wordt. Vooral de bevleesdheid kan er voor zorgen dat de prijs per kg tot € 1 verschilt tussen een 'dikbiltype' en een 'plat' lam.

Ook hier moet reeds vermeld worden dat rassen die geschikt zijn voor beheer meestal minder goed zoniet zwak bevleesd zijn.

Op basis van voorgaande bevindingen zal de klassieke schapenhouderij zich vooral richten naar een hogere vruchtbaarheid en een gemiddelde tot goede bevleesdheid (= stijgende verkoopprijs). Hierbij zijn de keuzes van ras van het moeder- en vaderdier zeer belangrijk. Vandaar dat kruisingen zoals de Swifter (melkschaap x Texel) veel belangstelling genieten. Met een toename van worpgrootte met 0,2 lam per ooi en een prijsstijging van € 0,10 per kg stijgt het arbeidsinkomen per ooi met € 16 à € 17. Als men dan geen zware investeringslast voor gebouwen moet dragen, kan men een arbeidsinkomen per ooi van € 25 à € 30 per jaar halen. Maar met 400 oaien per arbeidskracht levert de klassieke houderij nog steeds een ondermaats inkomen, wat als hoofdberoep niet houdbaar is.

6. Rendabiliteit onder beheerssituaties

6.1 Het beheerskader (rassenkeuze en soort beheer)

In specifieke omstandigheden kan terreinbeheer met schapen een goede te verkiezen optie zijn. De terreinbeheerder zal in functie van zijn beheersdoelen afwegen of dieren (schapen) ingezet worden ofwel of het beheer met loonwerk of via inzet van eigen personeel kan gebeuren. Het te verwachten resultaat en de kostprijs moeten daar doorslaggevende elementen zijn.

In functie van het te beheren terreintype zal men een geschikt ras moeten inzetten. Sommige klassieke rassen bv Swifter gedijen op terreinen met een behoorlijke graskwaliteit (dijken, privéterreinen, parken, domeinen) mits ze ook een voldoende sterk beengestel hebben om de afstanden aan te kunnen.

In vele beheerssituaties cfr natuurgebieden, verschaalde gronden, heidegebieden, terreinen op arme zandgronden is de kwaliteit van de voeding dermate laag, onder andere omwille van de veroudering van het gras of omwille van het soort vegetatie, dat hier enkel heel specifieke rassen kunnen overleven. Heel vaak valt men dan terug op de oude inlandse schapenrassen zoals de Ardense Voskop, de Houtlander, het Kempens schaap, het Lakens schaap, de Mergellander, het Vlaams Kuddeschaap, het Vlaams schaap of Entre Sambre et Meuse. Bekend zijn ook bvb. in Nederland en Duitsland de 'heide'schapen (cfr Drents Heideschaap)

Herinneren we eraan dat vroeger de rondtrekkende herders veelal Suffolkschapen hadden die met hun sterk beengestel heel wat kilometers konden afleggen. De Lovenaar (een dubbele kruising tussen Suffolk, Melkschaap) wordt in Vlaanderen ook ingezet voor terreinbeheer.

Tabel 4: de voornaamste kenmerken van de oude inlandse rassen (bron SLE)

Kenmerken		Ardense Voskop	Entre Sambre et Meuse	Houtlander	Kempens schaap
Gewicht	kg (ram/ooi)	65/55	85/75	73/60	65/52
Schofthoogte	cm (ram/ooi)	70/66	75/70	71/67	70/64
Lengte	cm (ram/ooi)	77/73	81/76	79/75	77/72
Borstomtrek	cm (ram/ooi)	97/90	107/102	100/92	93/85
Borstdiepte	cm (ram/ooi)	37/33	39/36	39/36	37/32
Vruchtbaarheid	Gem. aantal geboren lammeren per worp voor meerjarige ooien	± 1,8	± 1,7	± 1,9	± 1,6
Dekseizoen	Maanden/jaar-rond	juli-februari	september-februari	juli-februari	augustus-februari
Robuustheid	Zorgbehoevend/ matig zorgbehoevend/ zelfredzaamheid	Zeer zelfredzaam, goed kuddegedrag	matig	zeer zelfredzaam, goed kuddegedrag	zeer zelfredzaam, zeer goed kuddegedrag, sober
Geslachtsrijp	Vroegrijp/gemiddeld/ laatrijp	gemiddeld	gemiddeld	gemiddeld	gemiddeld
Groeisnelheid	Traag/matig/goed	matig	matig	matig	matig
Voeding		geschikt ruige arme gronden	betere weiden	arme gronden	arme gronden

Kenmerken		Lakenschaap	Mergellandschaap	VlaamsKudde-schaap	Vlaamsschaap
Gewicht	kg (ram/ooi)	80/65	85/65	90/65	90/75
Schofthoogte	cm (ram/ooi)	68/64	72/67	72/63	78/73
Lengte	cm (ram/ooi)	83/80	Romp is lang en smal	85/73	85/80
Borstomtrek	cm (ram/ooi)	100/94	Borstomvang is ovaal	100/93	107/98
Borstdiepte	cm (ram/ooi)	38/35	Middenhand is wigvormig	40/35	42/38
Vruchtbaarheid	Gem. aantal geboren lammeren per worp voor meerjarige ooien	± 1,6	± 1,5	± 1,6	± 3,0
Dekseizoen	Maanden/jaarrond	juli-januari	augustus-februari	juli-januari	september-februari
Robuustheid	Zorgbehoevend/matig zorgbehoevend/zelfredzaamheid	Zeer zelfredzaam	Zeer zelfredzaam, lammert af in natuurgebieden, goed kuddegedrag, sober rantsoen	zelfredzaam	matig
Geslachtsrijp	Vroegrijp/gemiddeld/ laatrijp	laat	Gemiddeld: ± 6 maanden	gemiddeld	vroeg
Groeisnelheid	Traag/matig/goed	traag	matig	goed	matig
Voeding		matige kwaliteit	arme gronden	betere graslanden	rijke voeding

Reeds eerder werd aangegeven dat de rendabiliteit van de klassieke bedrijfsgebonden schapenhouderij niet denderend is. Vruchtbaarheid en karkaskwaliteit van de slachtlammeren zijn met voorsprong de bepalende factoren.

In beheerssituaties zijn de omstandigheden veelal suboptimaal wat de vruchtbaarheid betreft. Factoren zoals een gebrekkige conditie van de ooien bij het dekken of meer stress resulteren in een daling van het aantal geboren lammeren per ooi. Anderzijds wordt veelal beroep gedaan op de oude inlandse rassen, die qua beveleedheid ver achterop lopen zodat de verkoopprijs van de lammeren een stuk lager uitvalt. Wegens de kwaliteit van het voederaanbod zal de slachtkwaliteit van de lammeren ook minder zijn.

Er valt ook op te merken dat in heel wat beheerssituaties de ooien zelf omwille van de schrale voeding aanzienlijk wat gewicht kunnen verliezen, dit moet in de periode dat ze buiten de beheersomgeving vertoeven met krachtvoer (KV) gecorrigeerd worden (8kg KV om 1 kg gewicht bij te winnen) om zo terug de beheersperiode te kunnen overleven.

(Ardense voskoppen, Staf Van den Bergh)

Al deze factoren zullen meespelen om een degelijke beheersvergoeding te bepalen. Zoals reeds eerder (punt 4) gesteld, moeten we in de schapenhouderij ook onder beheerssituaties een arbeidsinkomen per ooi per jaar van € 85 à € 100 kunnen halen om leefbaar te zijn.

Om tot de vaststelling van een correcte beheersvergoeding te komen gaan we stapsgewijs te werk en we beperken ons tot de belangrijkste aspecten, de weergegeven bedragen zijn in die zin richtinggevend en niet absoluut:

- eerst bekijken we de impact van raskeuze qua worpgrootte en slachtkwaliteit (verkoopprijs) op het arbeidsinkomen per ooi per jaar.
- nadien definiëren we diverse beheerssituaties (moment van het jaar, duurtijd, enz.) en corrigeren we.
- finaal proberen we naar een beheersvergoeding per tijdseenheid of per jaar te komen die als maatstaf voor afspraken tussen schapenhouder en terreinbeheerder kan gehanteerd worden.

6.2. Impact raskeuze (= worpgrootte en verkoopprijs)

	Worpgrootte	Verkoopprijs/kg	A I(€)/ooi zonder toeslagrecht	A I(€)/ooi met toeslagrecht
Klassieke houderij gemiddeld	1,5 lam/ooi x jaar	€ 2,25	- 7,75	27,25
Optimalisatie klassieke houderij	1,7	€ 2,50	+ 17	52
Suffolk (vroegere herdersras)	1,3	€ 2,50	- 5	30
Swifter	1,7	€ 2,00	- 10,5	24,5
	2,0	€ 2,00	+ 6	41

AI= arbeidsinkomen

Tabel 5: impact klassieke rassen en toeslagrechten op arbeidsinkomen/ooi (benaderend).

In tabel 5 vertrekken we van een standaardsituatie (zonder beheer), een bedrijf met 1,5 lammeren per ooi per jaar, die verkocht worden aan € 2,25/kg. Maar op een klassiek bedrijf kan men ook door raskeuze, bedrijfsmanagement en gerichte verkoop tot 1,7 lammeren komen die men afzet aan € 2,5/kg. Dit resulteert op zich in een stijging van het arbeidsinkomen per ooi met € 25.

Uitgaande van voorgaande tabel zien we dat het toeslagrecht per ooi omgerekend, (dit is de Europese steun na de opheffing van de vroegere ooi-premie en nu aan de gebruikte oppervlakte gekoppeld) een vrij belangrijke impact heeft op het arbeidsinkomen. Voor opstart van een nieuwe kudde met het doel deze in te zetten voor beheer is er normaal geen toeslagrecht en dank zij een recente wijziging van de mestwetgeving kunnen voor beheersactiviteit in natuurgebieden nutriënten (zonder kosten) geproduceerd worden zonder bestraffing, maar enkel voor de beheersperiode. Dit betekent dat als je niet het jaarrond in natuurgebied blijft, men toch NER's¹ moet bezitten (aankopen) om schapen te kunnen houden.

¹ NER = Nutriëntenemissierechten = in eenvoudige bewoording: toelating om mest te mogen produceren

Voor beheer wordt in functie van omstandigheden en beheerssituatie nogal eens teruggegrepen naar oude inheemse landrassen, met wisselende vruchtbaarheid, wisselende beveelsheid en slachtkwaliteit. Bij onze redenering wordt geen specifieke afzonderlijke commercialisatie in overweging genomen al of niet onder (natuur)label, maar wordt uitgegaan van de normale vermarkting waar beveelsheid en vetbedekking van de karkassen in belangrijke mate de verkoopprijs bepalen.

Bij inheemse landrassen zal de vruchtbaarheid in functie van genetische potentie en voedingscondities variëren (we variëren in tabel 6 van 1,1 tot 2,3 lam/ooi x jaar). De verkoopprijs zal sterk variëren en is meestal inferieur ten opzichte van de klassieke rassen (we nemen € 1,5; € 1,75; € 2,00; € 2,25 en € 2,50/kg).

Er valt op te merken dat, voor een reeks door Europa erkende rassen die beschermd worden op basis van het streven naar behoud van genetische diversiteit, een jaarpremie van € 25 per ooi betaald wordt, mits de nodige formaliteiten vervuld zijn.

Het arbeidsinkomen in functie van worpgrootte en verkoopprijs en abstractie makend van andere factoren, evolueert als in onderstaande tabel.

Worpgrootte/ ooi	Verkoopprijs €/ kg				
	1,50	1,75	2,00	2,25	2,50
1,1	- 71,00	- 57,25	- 43,50	- 29,75	- 16,00
1,3	- 60,00	- 46,25	-32,50	- 18,75	- 5,00
1,5	- 49,00	- 35,25	- 21,50	-7,75	+6,00
1,7	- 38,00	- 24,25	- 10,50	+ 3,25	+ 17,00
1,9	- 27,00	- 13,25	+ 0,50	+ 14,25	+28,00
2,1	- 16,00	- 2,25	+ 11,50	+ 25,25	+39,00
2,3	- 5,00	+8,75	+ 22,50	+ 36,25	+50,00

Tabel 6: arbeidsinkomen per ooi in functie van worpgrootte en verkoopprijs/kg van de lammeren met toeslagrecht en zonder premies.

Tabel 6 zegt ons als we een kudde hebben met een worpgrootte per ooi van 1,5 lammeren die verkocht kunnen worden aan € 1,5/kg dat we dan 49 euro per ooi per jaar verliezen. Krijgen we € 2,5/kg dan is er nog 6 euro arbeidsvergoeding per ooi per jaar, of m.a.w. we verdienen € 1 per uur arbeid.

6.3 Impact beheerssysteem

Nu is het zo dat er in de praktijk verschillende beheerstypes/systemen zijn in functie van de doelstellingen. We onderscheiden er zeven, maar varianten of combinaties zijn uiteraard mogelijk.

- Referentie: klassiek jaarrond schapen binnen één bedrijf gehouden.

- Herderen: schapen gaan van maart tot oktober volledig de baan op, in november en december wordt deels bijgevoerd.
- Druk of stootbegrazing: schapen van 10 april tot eind november in beheer, overige tijd op bedrijf.
- Jaarrond beheer: de ooien komen enkel gedurende 35 dagen naar het bedrijf om te werpen.
- Zomerbegrazing: van 10 april tot einde november beheer, overige tijd op bedrijf.
- Najaarsbegrazing: van juli tot december beheer, overige tijd op bedrijf.
- Winterbegrazing: van juli tot eind februari beheer, maart tot juni op bedrijf.

Bij beheer zal de basiskostenstructuur enigszins wijzigen. Dit wordt kort samengevat in volgende tabel:

Lagere kosten voor:	
Gezondheidszorg Huisvesting Strooisel	€ 10 à € 20
Hogere kosten voor:	
transport afsluitingen	€ 10 à € 20

Tabel 7: aanpassing kostenstructuur bij beheer.

Deze specifieke kosten en minder uitgaven, heffen elkaar grosso modo op. We houden er verder geen rekening mee. Toch zou het kunnen dat beheer in specifieke omstandigheden tot specifieke kosten leidt die dan in de vergoeding moeten verrekend worden.

In functie van het type beheer kan op de (bedrijfsgebonden) voederkosten bespaard worden.

Overzicht van de voederkosten:

Referentie en 6 beheerssystemen	Voederkosten
Referentie (klassieke houderij)	€ 103
Herderen	€ 88
Stootbegrazing	€ 69
Jaarrond	€ 43
Zomer	€ 72
Najaar	€ 92
Winter	€ 65

} Begrazing

Tabel 8: overzicht van de voederkosten ifv beheerssituatie.

Grosso modo kan door beheer op externe terreinen € 10 tot € 60 besparing gerealiseerd worden op voederkosten in functie van het beheerssysteem.

Zoals reeds onder punt 6.1 aangehaald moet deze mindere kost gecorrigeerd worden voor het bijsturen van het conditieverlies van de ooiën, wat extra krachtvoeder vraagt om terug in goede conditie in de beheerssituatie terecht te komen. Sommige terreineigenaars vragen immers om hun beheersdoelstelling te realiseren dat percelen tot tegen de grond kaalgevreten worden.

Is de ooi bvb. 10 kg gewicht verloren dan vraagt dit 60 à 100 kg krachtvoeder om terug in conditie te komen à € 0,33/ kg kost dit € 20 tot € 33 extra, zodat een deel van de winst aan voederkosten terug verloren gaat.

Hierbij moet ook nog opgemerkt worden dat bij beheer van natuurgebieden de schapenhouder kan overwegen om op een biologisch productiesysteem over te stappen. In dit kader zijn voor biologische uitbating ook nog hectarepremies voorzien.

6.4. Berekening van de beheersvergoeding

Bij beheer primeert de beheersdoelstelling, maar uitgangspunt moet tegelijk zijn dat een schapenhouder die dieren houdt en inzet voor beheer een leefbaar arbeidsinkomen haalt. Gezien één persoon grosso modo een kudde van 350 ooiën aankan en een verantwoord jaarinkomen in functie van arbeidsuren en investeringen zich situeert op het niveau van 30 à 35 000 €/jaar, moet per ooi een arbeidsinkomen van € 85 à € 100 gehaald worden.

In functie van de specifieke beheerssituatie of de visies van de beheerder kan een heel specifiek ras gevraagd worden voor het beheer.

Basisvragen, die om benaderend tot bepaling van de beheersvergoeding te komen, moeten in beschouwing genomen worden, zijn:

- a) Welk type schap wordt ingezet of gewenst cfr de beheersdoelstellingen.
 - Wat is onder beheerscondities de te verwachten worpgrootte?
 - Wat is de te verwachten verkoopprijs?
 - Zijn er geen abnormale verliezen of uitval te verwachten? (roofvogels, vossen...)
- b) Hoe kan de voederkost in plus of min gecorrigeerd worden.
- c) Is er een toeslagrecht? In functie van de code 9824, gras in natuurbeheer, bij de oppervlakte-aangifte kunnen de toeslagrechten soms niet geactiveerd worden!
- d) Is er een Europese premie voor bevorderen van de genetische diversiteit.
- e) Welke inspanning (voeding) moet geleverd worden om de ooiën terug in conditie te brengen?
- f) Is er een premie voor biologische uitbating? Voor de bedrijven met biologische productiemethoden wordt een biopremie van € 55/ha (in geval van gras) vanaf 4^e jaar.

De aanwezigheid van streekeigen dieren (schapen) in een natuurgebied heeft, gezien het hier om een historisch Vlaams erfgoed gaat ook een toeristische en maatschappelijke meerwaarde. Dit aspect wordt niet in onze berekeningen meegenomen.

Op basis van voorgaande tabellen enkele voorbeelden.

Voorbeeld 1:

Er wordt geopteerd voor een ras dat gezien die schrale omstandigheden slecht 1,1 lam per worp levert en waarbij deze lammeren slechts € 1,5/kg opleveren bij verkoop. Dan vertrekken we met een negatief arbeidsinkomen van € -71 (zie tabel 6). Gaan de ooien jaarrond in beheer dan wordt € 60 (zie tabel 8)aan voeder bespaard ten opzichte van de klassieke houderij. Anderzijds kan wellicht voor dit ras een premie in het kader van genetische diversiteit van € 25/ooi bekomen worden.

Het resultaat is:

€ - 71 arbeidsinkomen

€ 60 voederbesparing

€ 25 premie

€ +14

Moet er voor conditieverlies extra gevoederd worden, dan gaat hier mogelijks nog 20 euro af.

Deze veertien euro moet € 100 worden om tot een acceptabel arbeidsinkomen te komen. Dus is een beheersvergoeding van € 86/ooi x jaar hier aangewezen. Zonder toeslagrechten moet dit nog met € 35/ooi verhoogd worden.

Voorbeeld 2:

In het kader van het attractiever maken van het platteland wordt een herder met een kudde op de baan gestuurd.

- De ooien werpen 1,3 lam, deze lammeren worden aan € 2,50/kg verkocht.

- Het basis arbeidsinkomen is € -5. (zie tabel 6).

- Bij het herderen, besparen we € 15 aan voeder.

- Deze ooien krijgen geen premie voor genetische diversiteit.

Het resultaat is:

€ - 5 arbeidsinkomen

€ 15 voederbesparing

€ 10

Er is een vergoeding van € 90/ooi nodig om een leefbaar inkomen te halen. Zonder toeslagrechten moet dit nog met €35/ooi verhoogd worden.

Voorbeeld 3:

Dijkenbeheer of zomerbegrazing.

- Inzet van Swifters, worpgrootte 1,7 deze lammeren worden aan € 2,25/kg verkocht.

- Het arbeidsinkomen is € 3,25/ooi. (zie tabel 6).

- Correctie zomerbegrazing voederkosten € 31/besparing. (zie tabel 8)

- Geen premie genetische diversiteit.

Het resultaat is:

€ 3,25 arbeidsinkomen

€ 31,00 voederbesparing

€ 34,25

Er is een vergoeding van € 65,75/ooi nodig om leefbaar te zijn. Zonder toeslagrecht moet hier € 35/ooi aan toegevoegd worden.

Afsluitend willen we verwijzen naar de publicatie 'Op weg naar landschapsbeheer met schapen' kaderend in het ADLO-project omtrent beheer. (zie inleiding) Uit een enquête bij 5 bedrijven blijkt dat twee derden van de inkomsten gerealiseerd wordt via de beheersvergoeding.²

Hier blijkt ook dat de beheersvergoeding essentieel is om een leefbaar arbeidsinkomen te behalen.

² P 61 – 62 'Op weg naar landschapsbeheer met schapen', Driessen Bert, 2009

7. Gewenste aanpak van een beheerstoewijzing

De aandacht voor en de vraag naar beheer met schapen stijgt.

Voor de terreinbeheerder is het belangrijk dat zijn beheersdoelstellingen gerealiseerd worden. Voor de schapenhouder, die van het beheer zijn beroep maakt of wenst te maken, is bedrijfszekerheid en werkzekerheid op lange termijn belangrijk.

Vanuit de ervaringen van het ADLO-project 'Beheer met kleine herkauwers' (cfr. Inleiding) is het duidelijk dat volgende punten voor een succesvolle inzet van kleine herkauwers voor beheer belangrijk zijn:

- Het beheer wordt toegewezen op basis van een lastenboek dat de beheersdoelen (natuurdoelstellingen) en de modaliteiten (gevraagde type beheer) die van de schapenhouder gevraagd worden duidelijk formuleert, met een jaarlijkse evaluatie.
- De inschaar-uitschaar tijdstippen worden ifv de klimatologische omstandigheden met een speling in plus of min van enkele weken vastgelegd.
- Elk beheersdossier wordt voorbereid, toegewezen en opgevolgd door een begeleidingscommissie waar vertegenwoordigers in opgenomen zijn die vertrouwd zijn met de aspecten 'dier', 'natuur', 'beheer', aan te vullen met een neutrale voorzitter.
- Via de begeleidingscommissie is er een jaarlijkse evaluatie en eventuele bijsturing van de beheers- of natuurdoelstellingen en de manier van aanpak.
- De beheersovereenkomst moet langlopend zijn (9 jaar of meer) zonder dat de pachtwetgeving hier van toepassing hoeft te zijn.
- Er moet duidelijkheid zijn wie zich kan kandidaat stellen om beheer uit te voeren, een sterke voorkeur gaat naar schapenhouders met ervaring en/of mensen die via een opleiding met evaluatie in verband met planten- en dierkennis bewezen hebben en deskundig en gemotiveerd te zijn om in beheer te stappen. (diploma erkend schaapherder of beheerder)
- Voor elk beheersdossier moet één natuurlijke persoon als contactpersoon fungeren.
- Voor natuurbeheer zijn NER's te bekomen, maar voor de periode buiten beheer moet de schapenhouder ook 'bedrijfs'-NERs hebben.
- De schapenhouder is in deze verantwoordelijk voor zijn dieren en de erbij horende administratie.

8. Besluit

Beheer met schapen zit in de lift.

Het refereert naar hoe het vroeger gebeurde. Het is puur natuur en duurzamer dan andere beheersvormen. Vanuit de ervaringen van het ADLO project 'Natuur- en landschapsbeheer met kleine herkauwers: duurzaam bedrijfsmanagement en rendabiliteit' hebben we in deze handleiding geprobeerd in het kort een benadering te geven van de berekening van een verantwoorde beheersvergoeding bij de inzet van schapen. Deze beheersvorm komt in concurrentie met het klassiek beheer via loonwerk of met inzet van personeel of met inzet van andere diersoorten.

De beheerder moet afwegen, in functie van de beschikbare middelen en in functie van de gestelde beheersdoelen, voor welke vorm van beheer gekozen wordt om aan de beheersdoelstellingen te bereiken.

Wij hopen dat de keuze valt op schapenhouderij. Mits een redelijke vergoeding betaald wordt, zijn heel wat schapenhouders bereid om hierin mee te stappen.

9. Literatuur

1. Anoniem, 'Raskenmerken inheemse zeldzame schapenrassen' (SLE)
2. Calus A., 1988, 'Mogelijkheden van intensieve schapenhouderij', 305p.
3. Driessen B. e.a., 2009, 'Op weg naar landschapsbeheer met schapen', 80p.
4. Vlaamse Overheid, 2006, 'Schapen en geitenrassen deel 1, met uitsterven bedreigde rassen', 102p.

10. Colofon

Redactie: André Calus, Achiel Tylleman

Opmaak: Griet Dewaele

Foto's: Johan Schouteden, Staf Van den Bergh

Contactgegevens:

VSH vzw
Griet Dewaele
Ieperseweg 87
8800 Rumbeke/Beitem
T: 051 27 32 28
E: griet.dewaele@west-vlaanderen.be
F: 051 24 00 20

Deze brochure is een uitgave van de vzw Vlaamse Schapenhouderij (VSH), Ieperseweg 87, 8800 Rumbeke-Beitem.

Voor meer informatie kan u terecht bij:

VSH vzw
Griet Dewaele
Ieperseweg 87
8800 Rumbeke/Beitem
T: 051 27 32 28
E: griet.dewaele@west-vlaanderen.be
F: 051 24 00 20

Deze brochure is een uitgave van de vzw Vlaamse Schapenhouderij (VSH), Ieperseweg 87, 8800 Rumbeke